

Louis Zweers, **Buit. De roof van Nederlands-Indisch cultureel erfgoed 1942-1950** (Amsterdam: Boom, 2020, 300 pp., ISBN 9789024427215).

Heden ten dage is één van de belangrijkste kwesties in het West-Europese erfgoedveld dat van de (mogelijke) restitutie van koloniale collecties. In Nederland werd die vooral op de agenda gezet na de verschijning in 2020 van het adviesrapport van de Adviescommissie Nationaal Beleidskader Koloniale Collecties, onder leiding van Lilian Gonçalves-Ho Kang You. In het rapport adviseert zij koloniale voorwerpen onvoorwaardelijk terug te geven als het land van herkomst daarom vraagt. Tot deze koloniale voorwerpen behoren bijvoorbeeld de talloze krissen, Indonesische gebruiksvoorwerpen, beelden, textielproducten, kunst en wapens die zich in de collecties van verschillende Nederlandse musea bevinden.

Kunsthistoricus Louis Zweers reageerde direct in *De Volkskrant* (13 december 2020) op het rapport. Natuurlijk moest geroofde kunst in Nederland aan Indonesië terug worden gegeven, zo stelde hij, maar dan moest ook alle tussen 1942 en 1950 in de voormalige kolonie door ‘de Japanners, en ook Indonesiërs’ geroofde ‘kunst en cultuurgoederen’ gerestitueerd worden.¹ In zijn nieuwste boek over dit onderwerp, *Buit. De roof van Nederlands-Indisch cultureel erfgoed, 1942-1950*, herhaalt hij dit niet met zoveel woorden. Hij houdt het liever impliciet en pleit pas in de slotbeschouwing voor een uitwisseling van kunstwerken in plaats van eenzijdige restitutie: Indonesië de diamant van de sultan van Banjarmasin en Nederland de werken van Hofker uit Indonesië’s presidentiële collectie (223).

In dit boek beoogt Zweers vooral een inventariserend overzicht te geven van de roof en teruggave van kunst en cultuurgoederen van zowel particulieren als instellingen tijdens de Japanse bezetting van koloniaal Indonesië tijdens de Tweede Wereldoorlog en de daaropvolgende oorlogsperiode (1945-1950). Terecht stelt hij dat dit onderwerp onvoldoende bekend en onderzocht is. Hij wijt dat impliciet aan de ‘blinde vlek’ die Nederland zou hebben ‘ten aanzien van de wetenschappelijke en culturele prestaties in de vooroorlogse koloniale samenleving’, terwijl ‘de schaduwzijden van het kolonialisme overheersen’ in het wetenschappelijk debat (17).

Voor zijn onderzoek maakte hij uitvoerig gebruik van literatuur en raadpleegde hij persoonlijke, institutionele en overheidsarchieven in Nederland, Indonesië, Japan, Maleisië en de Verenigde Staten. In zijn boek behandelt Zweers het onderwerp aan de hand van vijf thema’s. Hoe de keuze

voor deze afzonderlijke thema's tot stand is gekomen, leert de lezer niet, maar Zweers concentreert zich op particuliere en museale kunstcollecties in deze roerige periode, op collecties van Indonesische vorsten, koloniale Nederlandse instellingen als de plantentuin in Bogor en het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen en hun collecties tijdens de Japanse bezetting, en op de roof van boeken door het Japanse regime. In het laatste thema richt hij zich op rechtsherstel en restitutie. In vervolgens twaalf hoofdstukken laat Zweers een groot aantal casussen de revue passeren. Voor meer met het onderwerp vertrouwde lezers worden bekende voorbeelden als de lotgevallen van de Landsverzameling of de collectie Regnault besproken, maar ook minder bekende geschiedenissen als de kris van sultan Shaibun Abdul Jalil Rahmad Shah III, sultan van Asahan in het noorden van Sumatra, komen aan bod.

Zweers geeft in vogelvlucht een overzicht van wat er in oorlogstijd ontvreemd en verdwenen is in koloniaal Indonesië en dat is leerzaam. Ook maakt hij terecht duidelijk dat onderzoekers feitelijk over twee verschillende soorten roof spreken, namelijk van roof door de Japanse bezettingsmacht of van plundering door Indonesische vrijheidsstrijders. Het verband tussen de verschillende casussen die hij in het boek bespreekt, behalve dat de daarin besproken voorwerpen gestolen zijn in oorlogstijd, ontbreekt echter. Zweers stelt dat hij op zoek is gegaan naar 'verloren' 'Indisch cultureel en wetenschappelijk erfgoed' (18) – dat zou dus de gemene deler van alle casussen kunnen zijn. Deze definitie is echter niet zo eenduidig als dat die op het eerste oog lijkt. Indisch lijkt in deze definitie te verwijzen naar 'Nederlands-Indië', maar elders in het boek gebruikt Zweers 'Indisch' om te refereren aan de cultuur van de groep Indo-Europeanen in de archipel. Tevens bespreekt hij een casus uit Singapore. Het blijft dus onduidelijk wat wel en niet binnen het criterium 'Indisch erfgoed' valt. Al lezende blijkt dat Zweers zich vooral richt op buitgemaakte kunst en juwelen in Westerse handen, hoewel enkele Indonesische vorsten, zoals de eerder genoemde sultan van Asahan, de revue passeren.

Dergelijke begripsverwarring en onduidelijke verantwoording van keuzes maken het betoog van Zweers niet erg helder. Ook door de soms wat al te spaarzaam meegedeelde historische context en onevenwichtige verdeling van hoofdstukken is het relaas lastig te volgen. Waarom telt het gehele thema 'vorstelijke collecties' slechts vijftien pagina's terwijl het thema 'nationale instellingen en collecties in oorlogstijd' maar liefst 47 pagina's telt? En worden niet zozeer nationale als wel koloniale instellingen bedoeld met deze musea, instituten en bibliotheken in de voormalige kolonie? Ze stonden immers in de

1 Louis Zweers, 'Wat de Raad voor Cultuur niet vertelde in de kwestie van het geroofde Indonesische cultuurgood', *De Volkskrant*, 13 december 2020, <https://www.volkskrant.nl/>

[columns-opinie/wat-de-raad-voor-cultuur-niet-vertelde-in-de-kwestie-van-het-geroofde-indonesische-cultuurgood-b87571b3/](https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/wat-de-raad-voor-cultuur-niet-vertelde-in-de-kwestie-van-het-geroofde-indonesische-cultuurgood-b87571b3/).

kolonie en niet in de natiestaat. Tot slot: hoewel de aandacht voor Soekarno en zijn kunstverzamelwoede begrijpelijk is, is de functie van een geheel daaraan gewijd hoofdstuk onduidelijk.

Wat Zweers precies betoogt, blijft mede door dit soort tekortkomingen weinig concreet. Hij geeft een interessant overzicht, maar tot welk doel? Verdere reflectie op het onderwerp? Of spoort Zweers aan tot Japanse compensatie, zoals ook hoofdstuk 12 heet, of tot teruggave door Indonesië, zoals hij bepleit in de slotbeschouwing naar aanleiding van de kwestie van de verdwenen werken van de Nederlandse kunstenaar Willem Gerard Hofker? Voor het eerst wordt daar ook duidelijk hoe Zweers zich verhoudt tot de huidige discussie over restitutie van koloniaal erfgoed: hij pleit voor een uitwisseling van kunstwerken.

Tot slot getuigen de keuze voor de thema's en hoofdstukken, het gebruik van frasen als het 'mystieke' en 'onbedorven' Bali met zijn 'sensuele' vrouwen (26), en Zweers' opvatting dat Westerse kunstenaars als Hofker en Rudolf Bonnet 'het gedeelde culturele erfgoed' van beide landen vertegenwoordigen (52), van een Neerlandocentrisch, soms haast oriëntalistisch perspectief en vertoog. Dit blijkt ook uit bijna terloops gemaakte opmerkingen, zoals dat Soekarno's kunstcollectie zich nog steeds bevindt in nog niet geklimatiseerde presidentiële paleizen (134). Uitspraken zoals deze doen namelijk onbewust denken aan nog altijd terugkerende Westerse argumenten om het erfgoed uit voormalige koloniën niet terug te geven, omdat deze landen er vanwege hun gebrekkige museale infrastructuur niet voor zouden kunnen zorgen. Bij Zweers wordt dit verwijt niet expliciet gemaakt, maar dergelijke opmerkingen, verder zonder functie in het betoog, zijn opmerkelijk.

Dit fraai geïllustreerde boek stipt, kortom, een belangrijk en nog onderbelicht onderwerp aan, dat echter met name in analyse en betoog veel sterker en evenwichtiger neergezet had kunnen worden.

Caroline Drieënhuizen, Open Universiteit